

E virágének kormeghatározására s lejegyzési idejére nézve a terminus post quem a nyomtatott kötet kiadásának éve, vagyis az 1578. év, a terminus ante quem pedig az 1668-ik év lehetne, amelyről kelteze van az egykor előzőklevélül szolgált papiroslevél alsó fele, melyen az egykori, ma már ismeretlen tulajdonos neve alatt e följegyzés olvasható: «Ex munificentia Generosi Dni Andree Szekely conjugisque suae gratissimae collatus A. 1668.» Virágénekünk tehát minden valószínűség szerint a XVII. század első felében jegyeztetett le. Erre vall az írás jellege is. — Bornemisza e csonka kötete 1800-ban került a spataki főiskola tulajdonába; Szombathi János könyvtárnok 54 d-ért vette meg valakitől.

HARSÁNYI ISTVÁN.

JÓKAIHOZ ÍRT LEVELEK.

A legtermékenyebb magyar regényíróra vonatkozó irodalom aránylag legszegényebb oly adatokban, melyek Jókainak kortársaihoz való viszonyát az ünnepi beállítás mellőzésével, természetes közvetlenségében tárnák fel. E hiány pótlásával bizonyára azért nem siettek eddig, mert visszaemlékezéseiben Jókai saját maga ismertette a nevesebb közéleti tényezőkkel való kapcsolatát. De bár ezek a hol nyájas humortól, hol merengő mélabútól, hol meg lelkes fölindulástól áthatott vallomások továbbra is érdekes olvasmányai maradnak a nagy író tisztelőinek, az irodalomtörténet ezek után sem nélkülözheti az eredeténél fogva sokirányú és bő tanulsággal kínálkozó forrásanyagot: az idetartozó leveleket.

Ez a megfontolás s a százéves fordulót emlékezetünkbe véső időszerűség szolgált indítékául az alábbi adalékok nyilvánosság elé bocsátásának. Az eredeti helyesírás szerint másolt leveleket jelenlegi tulajdonosuk gróf Tisza Lajos kocsordi (Szatmár m.) nagybirtokos úr volt szíves közlés végett átengedni, aki a kéziratokat ezelőtt vagy harminc évvel Jókai Mórtól kapta ajándékba.

1. Liszniai Kálmán levele. (1859. aug. 17.)

Pest, 1859. Auguszt. 17-én.

Legkedvesebb Mórom!

Hogy még ed(d)ig irántadi szigorú kötelességemet nem tellyesítettem, hihetetlen kellemetlen körülményeimnek tulajdonítsd, mely kedélyemet összezúzta már régen, de az kezd lassan visszakullogni s reménylem, plane visszaugrik és ime ad(d)ig is küldöm e furcsaságot, még pedig azon okból, hogy egy pár jóféle katonatisztnek, elolvastván nagyon óhajtanék (: az Eszti ezrednél, a depónál Budán:) kiképezve látni az Üstökösben, — lehetne pedig jelenetezni mindjárt amint hősünk már iszik a butellából s a bor már a feneké felé fogyatékán látszik s a leány bámulás és megrettenés érzelmei közt elszörnyűködve nézi. NB. a leány palóc leány. — Másik midőn a szobában szembesíti s kiszidja a közlegényt a leány előtt, s fordulj-t s marsot parancsol. A legényt az ajtó felé fordult katonai Stellungban, egy

lábával már lépésben kell rajzolni. — Harmadik jelenet lehetne, midőn a lány a hadnaggyal magukra maradnak, s épen húszast ad neki, nyájasan felé hajolva — NB. az aktus után, a titok alatta értetődően, hogy már . . . . neki — tehát a két alábbi alakban durcásnak, haragosnak rajzolni a lányt — itt pedig már kiengesztelt arccal. — Echt magyar katonás huncutság, — ha lehet tedd meg, használd fel, addig is míg egészen jót s impertinensebbet küldhetek ezt főr posztanak. Ha nem használható küld(d) vissza, — hü szeretőd — Lisznyai Kálmán.

[Eredetije 8^a-rét alakú levélpapír első lapján. A mély nyomású nemesi címer körülírása: Lisznyai Damó Kálmán. Boríték nincs.]

2. Teleki Sándor gr. levele. (1871. aug. 6.)

Koltón (Nagy-Bánya mellett) Aguszt (így!) 6-án 1871.

Kedves barátom!

Én vagyok szarvas, — Te vagy fris(s) híves patak! — sovárgunk, vágyódunk utánnad, — én pereputyom, és cölönkjeim — *fertik* vagyunk: az Sakter feni a kést a kövér bornyut meggyilkolandó. Henczidától-Bonczidáig mind *leves*.

Sok nyugalom és kevés pohárköszöntés. Mikor menjek elődbe? És hova?

Gyermekeim nem fognak verseket szavalni — Nőm sem zongorázik — A tiszteletes nem fog dictiozni — nem lesznek fehérben öltöztetett(t) szüzek — az iskola kamaszszai nem szózatolnak agyon, s nem fogják istenáldani a magyart —, s ha akarod éppen úgy leszel ot(t)hon, mint a budai hegyen.

«Veni dator meritus! — Veni lumen cordium!» Nőd kezeit esőkolom. Neked édes Móriczom bámulód, híved és barátod Sándor.

[Eredetije 12^a-rét alakú betűjegyes [\$] levélpapíron. Boríték nincs.]

3. Toldy Ferenc levele. (1872. jún. 16.)

Tisztelt Barátom!

Pest, jún. 16. 1872.

Ugy értesülök, hogy jogászaink, miután Neked holnap fáklyás zenével tisztelkedni fogtak, a felpuskaporozott hangulatot arra kívánják használni, hogy egy egyetemi tanár ellen, annak házánál demonstráljanak. Lehet, hogy e szándék már feladatott, de lehet az ellenkező is; s azért bizodalmasan értesítvén Tégedet, kérek, méltóztassál válaszodban reájok hatni — s egész általánosságban természetesen — hogy a Neked hozott ovációt semminemű rendetlenkedéssel ne fejezzék be.

Hogy négy szem közt maradjon e sorok tartalma, magától értetik. Tisztelő barátod Toldy Ferenc.

4. Tisza Kálmán levele. (1872. jún. 26.)

Kedves Barátom!

Az ugrai választáson írom e sorokat, a jobb oldal maga semmire se menvén itt a választás percében *a te neveddel* állott elő egyik leghaszontalanabb tagja Sánha László által.

Én felmutattam, hogy meg vagy már választva; baj, hiszem istent, hogy nem lesz, de megígértem, hogy azokat, kik felléptettek, így visszaélve neveddel, meg fogod róvni s a kerületet megdicsérni. Kérlek tedd ezt azonnal. Igaz barátod Tisza Kálmán.

Ugrán, júni 26-kán 872.

[U. a. negyedréti alakú levélpapír borítékszerű külső részén: Jókai Mór úrnak, Pesten a Hon szerkesztőségében. Sürgős.]

5. Bernát Gáspár levele. (1872. dec. 6.)

Kedves barátom!

Miután fris(s) regényed élvezetébe szíves generozitásod által még a mult év farkán besodortatám, óhajtanám azt csendes hajlékomban olvasgatni, annyival inkább(b), mert a kávéház imádó furfangos diákkópék palacsinta gyanánt falatozzák a meghájasodott lapot; az élelmes burger pedig lepedőül incessálja.

Ennélfogva kérek, utalványozz részemre egy példányt ha lehet.

Do ut des.

Kelt pesten (így!) hajó utcai 5-ik számú vad palotámban, anno Domini 1872 die 6-a dec. azaz: névnapomon. tisztelő barátod Bernát Gazsi.

[Eredetije nagy 8°-rét alakú levélpapíron. Boriték nincs.]

6. Szontágh Pál levele. (1873. febr. 2.)

Horpács. Febr. 2. 1873.

Kedves Mórom!

Csak azt akarom igazolni, hogy eszemben tartom az Üstökösödet. Különben semmi skribleri viszketeg nem bánt.

Tedd hát a túloldali firkát, ha az okmánytárba nem való, a lomtárba. Péchy Tamás barátunk pedig, úgy látszik, megfogadta lakodalmakor adott jó tanácsomat, mert 8 élő gyermeknek neveletlen apja. Isten tartsa, gyarapítsa, szaporítsa!

Különben «a'kit én szeretek, megvan az szeretve» — így írtál egykor én is ezt tartom most is, maradtam igaz híved

Szontágh.

[Eredetije 8°-rét alakú papíron. Boriték nincs.]

7. Hegedüs Sándor levele. (1874. febr. 27.)

[A papír címkéje: A «Hon» Szerkesztőség.]

Kedves Mórlicz bátyám!

Wallner írt egy gyöngéd levelet néninek, melyben titkon kérdezősködik az ön életrendjéről, hogy Berlinben minél kényelmesebben fogadhassa. E levélre válaszolni most már fölösleges; de arra kéri néni, hogy vegye tudomásul és nevében köszönje meg az előzékenységet. Néninek és Rózának is volt egy kis náthája, de már mulóban van. Ma megyünk Rossit megnézni Coriolanban, holnapután szavallja néni Chamot és Wótát. Mártius 16-ára

van kitűzve az írói körben a «Holt költő szerelme». Liszt már kész vele. Akkor itt lesz már. A háznál és lapnál semmi baj.

Jó kedvet és jó egészséget kívánva öleli kedves Mórícz bátyám szerető öcsse Sándor.

Budapest. Febr. 27. 1874.

U. i. Tárcái igen kedvesek: a bécsi és pesti lapok részben vagy egészben közölték.

[Eredetije 8^a-rét alakú levélpapíron. Boríték nincs.]

8. Szigligeti Ede levele. (Kelet nélkül, 1876.)

Kedves barátom!

Midőn Miltonod sikerének őszintén gratulálnék, kérlek örvendeztess meg a jövő saisonra egy másik darabbal. Tán egy látványos népies drámával, milyenre pályadíj is van kitűzve. Ez mindenesetre jutalmazóbb is volna s a mi dalárnapjainkat feljövődemeztetné. — Észrevételeidet mind közlöttem már is az illetőkkel, különben holnap még egy részpróbát is tartatok. De — N° 6. A tüzet erősebbé nem tehetjük, mint a gép képes. — 10. Mert a L... és... tudtommal fegyver nélkül jöttek a 4-dik felv. először a tör minden esetre jó lesz. — 13. A dixit és ament kár elhagyni — jól illik a jellemhez — a «mondám» elmosódik. — 14. A lovakra nézve a pápaszem nem alkalmazható mert mint szokatlan dolog még bolondabbá tenné. Nem is a trombita hatja meg..... mi is zokon..... s a trombita elhagyása vagy távoli..... sokat ártana e jelenetnek. Én másképp segítek a dolgon: a harmadik trombita szót előbb fúvatom s a trombitálás előtt elmondott sorokat aztán mondatom el, hogy legyen időköz. — Azt hiszem, most már sikertüend egyszerre bevágatniok először is, mint másodsor a tempo érkeztek. Különben láthatad, hogy az egészet úgy rendeztem, hogy minél kevesebbet láttassak belőlük s minden eshetőségre a függőny összehúzása készen álljon elfedni a balsükert. Hiában nem circusféle lovak. S az is baj volt, hogy nagyon korán elhozták a színházhoz s a sok várakozás s a ki s bejárás a szűrkét, pedig az a jámborabb, kissé idegessé tette, de már nem lesz előtte új a dolog, s megteszi a parádét, mint már annyiszor. A király szerepe miatt beszéltem Felekivel, de ő ily hamar nem vállalta el s nem is mutat hozzá semmi nagy kedvet, s azt mondja, hogy vele már Szigeti Imrét is megkinálták. Tán a harmadik előadás után adnók neki, vagy másnak, mikor aztán az idő sem szolgálhat kifogással. A darab 3-szor jövő hétfőn, 4-szer pedig húsvét hétfőn fog adatni. E részben légy szives valamit izenni. Én nem ragaszkodom az én Pintéremhez. ámbár azt hiszem, e szerepcserével nem sokat nyerünk, mert annak kellene változatosabb hangokat adnia, kire a beszédek hatnak, a dráma azon a részen van. — A második előadásra küldök páholyt, s ha lehet, nézd végig nyugodtan a darabot. Én azt hiszem, különösen a 2-dik felvonás első feléből húzni kellene. Szép, amit szépen beszélnek, de biz' az hosszadalmas részletezés s árt az utána következő szép jeleneteknek Igaz barátod Szigligeti.

[Eredetije egy nagy nyolcadrét levélpapír négy lapján, keltezés és boríték nélkül.]

9. Agai Adolf levele. (Év nélkül.)

Kedves jó uram.

Mindenütt kerestem Jókainé arczképét, sehol sem kaphattam meg. Egy fametszetet vagy lithografiát ajánlottak ugyan, de céljaimnak csak a fotografia felel meg.

Midőn megigérem, hogy úgy a fénykép, mint eredetije iránt a legnagyobb kimélettel és lovagiassággal leszek — amit egy Jókainé irányában még csak igérni is vakmerőség — tisztelettel kérem, egy a keze ügyében levő jó fotografiát egy napra rendelkezésemre bocsátani. Vagyok megtörhetlen szeretettel hűségés ellenfele Ágai

Pest. nov. 29.

T. cz. Jókai Mór úrnak. Pesten.

[Eredetije 8°-rét alakú papiron.] [Boríték nincs.]

10. József kir. herceg levele. (1884. aug. 15.)

[A levélpapiron kir. hercegi koronával díszített monogrammm.]

Alcsúthon, 1884. 15/8.

Tisztelt barátom!

Mellékelve küldöm az ígért leltárt azon munkákról, melyek cigányokra és indusokra vonatkoznak; van még több is, de mind különféle indiai betűkkel nyomtatva. Ha egyik másik érdekelné szolgálatára állnak, Miklosichhoz kérdést intéztem, vajjon ő is ír a' cigányokról, de azt a' választ nyertem, hogy ő csak a lajtán túli szlávokat vette át, tehát a' romák egészen rám maradnak nyelvészeti szempontból; így tehát át is vághatok egy kicsit a' magyar határon túl.

Itteni alsó kertemben a' négy napi fölhőszakadások és árvizek sok kárt tettek, de a' környéken is sujtatott több község, főkép kert, hol több ház összedőlt és sok apró marha elsodortatott. E napokban felszedem sátorfáimat és indulok 5 heti őszi gyakorlataimra, melyek befejeztével cigánnyá válok.

Ajánlom magamat kedves emlékébe maradván legőszintébb tisztelője József főherceg.

[A boríték felirata: «Nagyságos Jókai Mór országos képviselő úrnak sat. Balatonfüreden.» A boríték másik oldalán a küldő jelzése: «József főherceg Alcsúthon» Eredetije 8°-rét alakú levélpapiron.]

Közli: BAROS GYULA.